

С. Петербург: тип. Имп. Акад. Наук, 1866-1907. – С. 68–71.

9. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні сер. XIX – сер. XX століття: структурування, методологія, художні позиції / Ростислав Шмагало. – Львів : Українські технології, 2005. – 528 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гуріч Зоя Владиславівна – член Національної спілки художників України, старший викладач

кафедри образотворчого мистецтва і дизайну Херсонського державного університету, аспірант відділу теорії та історії педагогічної майстерності інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України.

Коло наукових інтересів: розвиток художньої освіти в початкових та середніх навчальних закладах Херсонської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.).

УДК 564.78:453

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Людмила КОСТИНА, Лідія ЮРИШЕВА, Іраїда КОРЖАВИХ (Харків)

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства особливо гостро постає питання якості освіти, духовності нації. Сьогодні особистість, її знання, інтелект, компетентність, інформаційна культура є найвищою цінністю суспільства, яке прагне посісти чільне місце серед країн XXI століття. Здійснення завдань у галузі музичної освіти підростаючого покоління вимагає особливої уваги до підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Адже повноцінне й досконале музично-педагогічне навчання й виховання майбутніх музикантів-педагогів – ключ до піднесення музичної культури мас.

Учитель мистецьких дисциплін – центральна, часто єдина фігура в усьому багатобразному процесі шкільної музично-просвітницької роботи.

Його ініціатива, ентузіазм, професійна кваліфікація фактично вирішують долю музичного виховання в школі, успіх або неуспіх усієї справи. Саме вчитель музичного мистецтва покликаний формувати високі художні смаки, різносторонні музичні інтереси школярів.

На нашу думку, однією з найважливіших у структурі професійної компетентності вчителя є організаційна компетентність, сформованість якої дасть можливість майбутнім учителям належним чином організувати як діяльність учнів, так і свою власну. Успішність розв'язання цих питань залежить від сформованості музично-виконавської компетентності, яка в складній інтегративній структурі професійної компетентності вчителя музичного мистецтва є провідною.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про постійний інтерес науковців до проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя. Вченими, зокрема, досліджено: особливості формування професійної компетентності вчителя

(В. Адольф, І. Бех, В. Баркасі, Т. Браже, М. Галагузова, С. Гончаренко, О. Добудько, І. Зязюн, В. Кричевський, Н. Нічкало, О. Савченко, Н. Тарасевич, О. Шиян та ін.); підготовка майбутніх учителів у галузі мистецької освіти (В. Дряпіка, О. Демянчук, Т. Завадська, Л. Коваль, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Хлебнікова, О. Щолокова та ін.).

Фахова підготовка майбутнього вчителя мистецьких дисциплін пред'являє особливі вимоги до формування його майстерності. Розкриваючи складність цієї підготовки, Б. Асаф'єв зазначив, що вчитель музики повинен бути «теоретиком і регентом, а також музичним істориком й музичним етнографом, виконавцем, котрий володіє інструментом, щоб бути готовим спрямувати увагу в ту чи іншу сторону» [5, с. 65]. Ця тема фрагментарно висвітлюється у публікаціях Е. Абдулліна [1], А. Авдієвського [2], Л. Арчажнікової [3].

До проблем визначення мети і специфіки диригентсько-хорової підготовки зверталися видатні музиканти-хормейстери, педагоги (А. Авдієвський, М. Колесса, М. Леонтович, О. Мархлевський, К. Пігров, К. Стеценко, П. Чесноков та інші).

Слід зазначити, що освітній процес на музично-педагогічних та мистецьких факультетах закладів вищої педагогічної освіти спирається на широкий спектр музично-теоретичних дисциплін та дисциплін диригентсько-хорової підготовки.

Таким чином, для підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців музичного мистецтва необхідно постійно та цілеспрямовано розвивати музикознавчі та виконавські якості в щільній єдності з диригентсько-хоровою підготовкою.

Мета статті – висвітлення методичних аспектів підвищення професійної

компетентності майбутніх фахівців музичного мистецтва, формування готовності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін до професійної діяльності у процесі вокально-хорової підготовки.

Виклад основного матеріалу. В останнє десятиліття відбувається переорієнтація оцінки результату педагогічної освіти з понять «підготовленість», «освіченість», «загальна культура» на поняття «компетенція», «професійна компетентність» майбутнього вчителя. Відповідно, фіксується компетентнісний підхід до професійної педагогічної освіти. У контексті Болонського процесу використання подібного підходу може сприяти подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної педагогічної освіти, новому баченню змісту освіти, його методів і технологій.

Український педагогічний словник розглядає професійну компетентність учителя як якість особистості, яка включає професійно важливі якості, необхідні для ефективного виконання ним завдань навчання, розвитку і виховання учнів. Ці якості визначають можливості педагога, його здатність до виконання професійної діяльності [5].

Погоджуючись з цим, ми вважаємо що, для ефективного здійснення обраної професії, випускник педагогічного вузу насамперед повинен володіти знаннями фундаментальних ідей, принципів та теорій базової науки, а також знати сучасні цілі та задачі освіти з предмету, який викладає. Також, йому необхідні знання базисного навчального плану та можливостей інтеграції змісту предмета з суміжними дисциплінами. Крім того, вчитель повинен володіти сучасними психолого-педагогічними концепціями навчання та виховання. Таким чином, наявність загальнотеоретичних, методологічних та спеціальних знань є необхідним показником професійної компетентності майбутнього педагога.

Як відомо, знання – це особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення діяльності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Можна повністю погодитись з тим, що «теоретичні знання розширюють межі індивідуального досвіду вчителя, спрямовують і організують цей досвід, дозволяють осмислити його в системі досвіду соціального і, таким чином, відкривають можливості для його вдосконалення і розвитку» [6, с. 5].

Здатність ефективно, на високому рівні здійснювати педагогічну діяльність надає майбутнім учителям їх озброєння знаннями про особливості психіки школярів, розуміння їх психічних станів, і на цій основі вміння

контролювати діяльність та поведінку учнів. Для цього студентам необхідні психолого-педагогічні знання. Також, психолого-педагогічні знання є принципом аналізу практичних ситуацій і критеріями оцінки результативності дій, які здійснює майбутній педагог. Н. Кузьміна виділяє такі психологічні компоненти системи знань:

- диференціально-психологічний (знання про особливості засвоєння навчальної інформації конкретними учнями у відповідності з індивідуальними та віковими характеристиками);

- соціально-психологічний (знання про особливості навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності навчальної групи і конкретного учня в ній, особливості взаємовідносин учителя з класом, закономірності спілкування);

- аутопсихологічний (знання про переваги та недоліки власної діяльності, особливості своєї особистості та її характерні якості) [6, с. 23].

Значну роль у формуванні педагогічної компетентності майбутніх учителів мистецьких дисциплін відіграє їх обізнаність з професійних знань, а саме:

- знання про основні напрями і зміст праці вчителя;

- знання про сутність і особливості професійно-педагогічної діяльності;

- розвиток педагогічної і психологічної науки, професійну підготовку та ін.

Відомо, що освіта весь час реагує на нові виклики цивілізації, суспільні реалії, враховує тенденції, перспективи розвитку людства, національного буття народу. Тому для майбутніх учителів важливо володіти педагогічними технологіями, які зорієнтовані на динамічні зміни в навколишньому світі, ґрунтуються на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностях, соціально-адаптаційних можливостях особистості. Володіння педагогічними технологіями дозволить майбутнім учителям розвивати в учнів здібності, які будуть необхідні їм для того, щоб самостійно визначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці.

Одним з важливих завдань теоретичного аналізу проблем компетентності є розуміння того, що її складовими є не лише знання і навички, способи педагогічного спілкування, тобто зміст педагогічного процесу. Всі ці якості і характеристики педагогічної праці визначаються внутрішніми, психологічними якостями учителя, його здібностями до зміни репродуктивного рівня педагогічної діяльності компетентним і ефективним творчим рівнем,

здібностями до власного саморозвитку і самоствердження.

Основні ідеї сучасної гуманістичної педагогіки полягають у всьлякому підтриманні вроджених прагнень людини до самоактуалізації – розвитку своїх природних здібностей, пошуку сенсу свого буття і життєтворчості. Можна висловити думку, що компетентність і самоактуалізація це запорука успішного процесу розвитку особистості вчителя, що взаємодоповнюють і взаємозумовлюють одна одну. Самоактуалізація не повинна бути пустою тратою людини своїх духовних зусиль, а успішною, ефективною, і тільки за цієї умови вона реалізує ту сутність, що міститься в її визначенні. З іншого боку і ефективна діяльність – це діяльність людини в інтересах самої людини, суспільства, це духовний, гуманістично спрямований потенціал, що є умовою реалізації вищих світоглядних, смисложиттєвих потреб людини. Без цієї умови самоактуалізація може втратити свій позитивний сенс, не реалізувати своєї ролі спонукальної сили людської діяльності. А. Маслоу з цього приводу вказує, що спонуки до постійної реалізації власного потенціалу зустрічаються лише у 1% населення. Люди, зазначає він, нічого не знають про його існування, не розуміють користі від самовдосконалення, зменшують свої шанси до самоактуалізації, між тим як потреби у реалізації власного потенціалу є найвищими в ієрархії потреб [7]. Такий підхід тісно пов'язаний з акмеологічним підходом. Як відомо, «акме» – вершина професіоналізму, компетентності, стабільності і надійності досягнутих результатів [8].

Професія вчителя музичного мистецтва – одна з найскладніших для педагога-музиканта. Ця складність полягає перш за все в тому, що вимагає від фахівця універсальності, бо, крім знань у галузі методики вокально-хорової роботи з дітьми, учитель музичного мистецтва повинен добре володіти інструментом, бути широкоосвіченою людиною не тільки в галузі музики, але й інших мистецтв. Він повинен уміти образно й доступно висловити школярам найважливіші закономірності музичного мистецтва. Але найголовніше – учитель повинен любити дітей і музику, уміти спілкуватися з класом, творчо ставитися до процесу музичного виховання.

Необхідно зазначити, що педагогічна компетентність майбутніх фахівців значною мірою залежить від рівня і якості їх знань з циклу музично-теоретичних дисциплін, основного музичного інструменту, вокалу, хорового диригування, а також методики музичного виховання в ЗНЗ та знання

особливостей засвоєння учнями відповідного предмету. Вокально-хорова діяльність, як і будь-яке явище, постає як цілісна система з доцільною організацією всіх її структурних компонентів. Осмислення сутності структурних компонентів діяльності, їхнього взаємозв'язку та взаємозалежності лежить в основі методичної оснащеності вчителя-професіонала, забезпечуючи усвідомлену реалізацію виконуваної діяльності. Фахова компетентність учителя мистецьких дисциплін означає готовність фахівця здійснювати музичний розвиток школярів засобами вокально-хорового співу. Тому фахову компетентність майбутніх учителів, які здобувають диригентсько-хорову підготовку, безпосередньо пов'язуємо із конкретним змістом і характером їхньої професійної (педагогічної) діяльності.

Певна творча діяльність майбутнього фахівця при вивченні хорового репертуару на заняттях з диригування, що є внутрішньою умовою функціонування особистісної ситуації, на нашу думку, ймовірна при стимулюванні його індивідуальної поведінки. Ми пропонуємо метод проблемних творчих завдань (ПТЗ). ПТЗ – є видом позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, що використовується в процесі вивчення програмного матеріалу предметів диригентсько-хорового циклу й завершується разом зі складанням підсумкового іспиту чи заліку з даної навчальної дисципліни.

Завдання виконуються шляхом бесід, дискусій та мають, як правило, форму «питання-відповідь» або діалогічну. Для того, щоб студенти змогли самостійно включитися в рішення ПТЗ необхідно, на нашу думку, підготувати їх, створивши певну базу суб'єктивного мислення, яка виявиться достатньою для сприйняття проблемних ситуацій. Тому, передусім, ми пропонуємо дати майбутнім фахівцям необхідний мінімум знань з аспектів хорового і диригентського виконавства. Надалі створити умови для усвідомленого застосування матеріалу попередніх лекцій-бесід за допомогою експрес-повідомлень, які готують самі студенти, що будуть представлені ними у вигляді самостійних розробок (відповідно до отриманих ними знань, умінь і суб'єктивних інтелектуальних можливостей) однієї з наступних послідовно викладених тем, паралельно опрацьовуючи проблемні питання.

До питання формування професійної компетентності фахівця слід віднести організацію його як суб'єкта навчальної діяльності. Тому процес навчання як взаємодія викладача і студентів зорієнтований на

гармонійні стосунки співробітництва, діалогу, співтворчості; спрямований на організацію активних творчих форм набуття студентами професійних знань, умінь, навичок, що веде до розвитку особистості в її мотиваційній, аксіологічній, інтелектуальній, емоційно-вольовій, предметно-практичній (технологічній), рефлексивній сферах; є шляхом, на якому формується готовність студента до інноваційної творчої музично-педагогічної діяльності.

Для диригентсько-хорової підготовки майбутнього фахівця важливо дотримуватись принципу створення індивідуально-психологічного комфорту студента на заняттях. Це означає, що навчальний процес має бути організований і проведений так, щоб забезпечити мотивацію навчання й позитивне емоційне відношення до нього. Такий стан досягається шляхом зняття будь-яких психологічних бар'єрів, створення безконфліктного середовища, в якому кожен почував би себе комфортно, обстановки, що виключає виникнення почуття страху за невідале слово або дію. Слід зазначити, що основною рушійною силою для створення вище вказаних умов є комплекс протиріч, з якими зустрічається студент під час засвоєння предметів диригентсько-хорового циклу, а саме:

- протиріччя між творчими здібностями особистості студента й вибором професії не за покликанням, низьким рівнем суб'єктивної спрямованості в оволодінні своєю фаховою діяльністю й високими суспільними вимогами до індивідууму педагога;

- протиріччя між обдарованістю кожного студента, його виявленням з точки зору особистісної й соціальної значущості та максимально можливим талантом викладача нового типу;

- протиріччя між прагненням до самостійної роботи й дефіцитом чітких уявлень про це у викладача, системою педагогічної освіти в традиційних для ВНЗ формах та інтенсивно-новітніми моделями сучасної підготовки майбутнього фахівця.

Висновки. Отже саморозвиток в акмеологічному значенні – це шлях до досягнення вершин професіоналізму, компетентності, набуття сталих звичок до самовдосконалення і самоактуалізації, що і є основними чинниками «акме». Для того, щоб ці чинники були успішними, потрібні сильні спонукальні причини. Розвинуті здібності до педагогічної професії, компетентність майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у своїй справі і є тією основою, мотивом професійної діяльності, що забезпечує успіх у реалізації завдань педагогічної освіти.

Виходячи з цього, ми пропонуємо наступну модель створення педагогічних умов для підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців: опора на самоконтроль, самооцінку, самоаналіз; динамічний характер, відкритість і гнучкість змісту програм хормознавства, диригування, хорового класу та практикуму роботи з хором, їх поступове, наростаюче ускладнення; гарна методична оснащеність процесу диригентсько-хорової підготовки, наявність потрібної методичної, спеціальної, загальнонаукової літератури, фонохрестоматій, наочних посібників, методичних рекомендацій, різноманітного дидактичного матеріалу з предметів хормознавства, диригування, хорового класу та практикуму роботи з хором.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абдуллин Э. Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе вузовского образования / Эдуард Борисович Абдуллин. – М. : Прометей (МГПУ), 1990. – 188 с.
2. Авдієвський А. Т. Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження / А. Т. Авдієвський. // Мистецтво у школі: зб. ст. Упор. І. М. Гадалова. – К. : УДПУ, 1996. – Вип. I. – С. 80-83.
3. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки: кн. для учителя / Л. Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
4. Асафьев Б. В. О хоровом искусстве: сб. статей // Борис Владимирович Асафьев. – Л. : Музыка, 1980. – 212 с.
5. Гончаренко С. В. Украинский педагогический словарь / С. В. Гончаренко. – М. : Просвещение, 1997. – 376 с.
6. Кузьмина Н. В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся / Н. В. Кузьмина // Вопросы психологии. – 1984. – № 1. – С. 5–12.
7. Маслоу А. Теория метамотивации: биологические корни ценностей жизни / А. Маслоу. – М. : Смысл, 1999. – 136 с.
8. Столярченко Л. Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах: учебное пособие для студентов вузов / Л. Д. Столярченко. – М. : «АСТ», Ростов-на-Дону, 1999. – С. 453–460.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Костіна Людмила Михайлівна – старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Коло наукових інтересів: формування потенціалу професійного самовдосконалення, музично-просвітницька діяльність.

Юришева Лідія Вікторівна – старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка вчителя мистецьких дисциплін, художньо-естетичне та патріотичне виховання підростаючого покоління.

Коржавих Іраїда Миколаївна – старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки

вчителя Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка вчителя мистецьких дисциплін, сприймання музики як педагогічна проблема.

УДК 37.091.3: 738

ГОНЧАРСТВО У РАКУРСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Лариса КУЛІНІЧ (Кіровоград)

Постановка проблеми. Наше сьогоднішня позначено посиленням уваги суспільства до питань національної самоідентифікації, власної історії з одного боку, і недостатньою поінформованістю стосовно прадавньої історії рідного краю, місцеву культурно-мистецьку спадщину – з іншого. Вивчення гончарних виробів має велике значення для дослідження художніх особливостей народного мистецтва окремих територій. Народне гончарство, як традиційне мистецтво, що передається від батька до сина, вже перестало існувати. Проте ще в XIX–XX століттях на Чигиринщині (частина сучасних Кіровоградської та Черкаської областей), на відносно невеликій території, існували численні самобутні осередки народного гончарства. Багато таких осередків залишаються малодослідженими. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства актуальним залишається вивчення художніх особливостей регіонального народного мистецтва та активного залучення студентства до творчої науково-пошукової діяльності в означеній галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми вивчення та збереження культурної і мистецької спадщини українського народу знайшли своє відображення в численних працях відомих науковців, серед яких В. Личковах, М. Селівачов, І. Пошивайло, О. Пошивайло, Г. Івашків, Т. Косміна, Р. Мотиль та інші. Найбільш ґрунтовно народне гончарство Наддніпрянщини в середині XX століття вивчали Ю. Лашук та Л. Данченко.

Поодинокі дослідники, які звертаються до питання вивчення гончарства на півдні України, до якого належить і значна частина сучасної Кіровоградської області, неодмінно зустрічаються з проблемою недослідженості народного мистецтва в цілому, не лише гончарства, на даній території. Висловлюється справедливе занепокоєння станом вивчення цього регіону і наголошується на тому, що вже через кілька років там уже нічого не знайти.

Втім зрозуміло, що неможливим є створення будь якої теоретичної бази без практичного дослідження на місцях [9].

Необхідність збереження і вивчення зразків народної кераміки усвідомлюють і художники-керамісти, які зауважують, що у сучасного міського жителя відсутнє почуття гармонійного стилю, притаманне старовинному ремісникові. А серед простої побутової кераміки трапляються речі неперевершені щодо гармонійності форм та пропорцій [5]. Тому виникає необхідність вивчати на професійному рівні народне гончарство як художникам, так і майбутнім вчителям образотворчого мистецтва.

Метою написання статті є з'ясування можливостей та шляхів вивчення художніх особливостей регіонального народного мистецтва, зокрема гончарства, в межах навчального процесу та активного залучення студентства до творчої науково-пошукової діяльності в означеній галузі.

Виклад основного матеріалу. Можливостей вивчення кераміки та гончарства в межах навчального процесу на художньо-графічному відділенні педагогічного університету небагато. Дещо ширші можливості для більш ґрунтовного дослідження народного гончарства передбачає робота над курсовими та кваліфікаційними дослідженнями. Так, в ході дослідження регіональних відмінностей, типології, асортименту, форм, декору гончарних виробів та інших проблем, доцільним вважається акцентувати увагу на вивченні досліджуваного аспекту на прикладі саме місцевого мистецтва в контексті українського в цілому. Таким чином, студенти долучаються до науково-пошукової діяльності в межах означеної проблеми, що має свої позитивні результати. Досить активно студенти були залучені до вивчення мистецької спадщини цвітненських гончарних осередків, що знайшло своє відображення як в змісті кваліфікаційних робіт, так і в участі у підготовці обласної